

COVID-19 pandemisi biyolojik savaş mı?

Prof. Dr. Akif Tan

1961 yılında Ankara'da doğdu. 1985 yılında Gülhane Askeri Tıp Fakültesini bitirdi. 1990'da GATA Genel Cerrahi Anabilim Dalında uzmanlık eğitimi aldı. 1996 yılında GATA Genel Cerrahi Anabilim Dalında yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2002 yılında doçent oldu ve 2004 yılında kıdemli albay olarak emekliye ayrıldı. Uzun yıllar Özel İstanbul Medipol Hastanesi Genel Cerrahi Kliniğinde çalışan Tan, 2012 yılında Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Anabilim Dalında profesör kadrosuna atanmış ve halen bu görevde çalışmaktadır.

2019 yılı sonuna doğru dünya, hayvanlardan bulaştığı, öldürücü olduğu, salgın yapabileceği söylenen Çin merkezli bir akut solunum yolu enfeksiyonunun haberleriyle çalkalandı ve yolda yürürken düşerek ölen insan görüntüleriyle de tüm gözler bu haberlerin geldiği Hubei eyaletinin Vuhan bölgesine çevrildi. Böyle başlayan COVID-19 pandemisi; haziran sonuna yaklaştığımız şu günlerde yaklaşık 6 aydır her kıtadan 200'den fazla ülkeyi etkileyerek, 10 milyon insana bulaşmış, bu insanların hastanelerde ve hatta yoğun bakımlarda yatmalarına, mekanik ventilatörlere bağlanmalarına sebep olmuş, 500 bine yakın can kaybıyla küresel ekonomiyi vurmuş, turizmi durdurmuş, korku ve paniğe neden olmuş haliyle her gün yeni rekorlar kırarak yayılmaya devam etmektedir.

17 Kasım 2019'da ilk vakaların görülmeye başlamasına rağmen, 10 Aralık tarihinde Vuhan'daki hayvan pazarında görülen vakalarla, hayvanlardan insanlara geçen ve solunum yollarını etkileyen bir virüs üzerinde durulmuş, 7 Ocak 2020'de ilk defa yeni tip korona virüs izole edilebilmişti. Buna SARS-Cov2 adı verildi. Bulaşma hızı yüksek ve yoğun bakımda solunum makinalarına bağımlı hale gelen hasta sayısının yüksekliği nedeniyle sağlık sistemlerini boğan, sağlık çalışanlarını zorlayan bir salgın karşısında bulunduğu çabucak anlaşıldı ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 12 Ocak'ta bu virüsü kayda alıp, PCR çalışmalarında öncü yaptı, 23 Ocak'ta da Vuhan'da karantina kuralları sıkı bir

şekilde uygulanmaya başlandı. Artık dünya televizyonları sıra dışı uygulamalarıyla karantina önlemlerini takip ediyor, salgının boyutlarını ve tehlikesini anlamaya çalışıyor ve dünya korkuyordu. 23 Ocak'ta aynı zamanda, virüsün hayvanlardan bulaşıp bulaşmadığı, hayvan pazarı kaynaklı olup olmadığı tartışmaları arasında COVID-19 koronavirusunun varlığı ve buna %96 benzer olan, 2013'te bulunan ve yarasalardan bulaşan bir başka virüs RaTG-13'ün sonuçları yayımlanıyordu.

Bu çalışmalar virüsün hayvanlardan bulaştığı, yarasaların suçlu olduğu, hatta laboratuvarlarda üretilip gizlice Çin'e sokulduğu ve Çin'e karşı yürütülen ticaret savaşlarının bir parçası olabileceğini düşündürüyordu, haberlerde de bu tartışmalar yapılmıyordu. DSÖ önce 29 Ocak 2020'de uluslararası kamu sağlığı acil durumu ilan etti. Yani, salgın Çin'i aşmaya başlamıştı ve dünyaya yayılıyordu, öldürücü ve sağlık sistemlerini, sosyal hayatı, ekonomiyi ve ulaşımı felç edebilecek zorlu bir süreçle dünya karşı karşıyaydı. 7 Şubat basın gündeminde ise virüsün insana yarasalardan bir ara konak olarak pangolinlerden (memeli) geçtiği, yani SARS-Cov-2 virüsüne çok benzer bir virüsün pangolinlerde belirlendiği anlatıldı. Yani hem yarasalar hem pangolinler suçluymuş ve virüs mutasyon geçirerek hayvanlar yerine insandan insana hızla yayılıyordu. Sonunda ciddi tartışmalar ve ülkelerin birbirlerini suçlamaları arasında DSÖ, 11 Mart 2020'de pandemi (küresel salgın) ilan etti. Artık SARS-Cov 2 virüsü tanımlanmış (ağır akut solunum yolu

yetersizliği sendromu-koronavirüsü), yani koronavirüs ailesinden, Betakoronavirüs gurubundan insanda 7. olarak hastalık oluşturan bir virüsümüz olmuş, COVID-19 pandemisi (CoronaVirus Disease 2019) ilan edilmişti. Virüsü tanıyorduk, genomik yapısı ortaya konulmuştu, ACE 2 Reseptörleri aracılığı ve S proteininde bulunan reseptör bağlanma alanı ile insan hücrelerine tutunabilen, solunum sisteminde hastalık oluşturan, zoonotik bir virüstü.

Çinli araştırmacılar virüsün genomunu hızla açıkladılar, yaklaşık 30 bin baz içeren, 15 genin bulunduğu bir RNA molekülüydü. Virüs kılıfının üzerinde bir proteini kodlayan S genini içeriyordu ve bu bölge insanlara geçişte önemliydi. Bu bulgular hemen diğer bir SARS-CoV pandemisini hatırlattı. 2002 ve 2003 yıllarında yaklaşık 29 ülkeye yayılan, yine Çin'den, Hong Kong bölgesinden başlayan, 9 bin insana bulaşan ve yaklaşık 800 ölüme neden olan, yani öldürücülüğü yüksek (%10) ve bulaşma hızı düşük bir virüsü hatırlatmıştı. Yine yarasalarda çoğalıyor, belki de misk kedisi aracılığı ile insana bulaşıyorlardı. Sonra 2012 yılı salgını olarak MERS-CoV akla geldi (Ortadoğu), develerden ve bazen de yarasalardan bulaşan bir COVID-19 salgını. Öldürücülüğü yüksekti (%30) ve develerden bulaştığı ancak bir yılın sonunda belirlenebilmişti. Sırada influenza A gurubu pandemileri olan Domuz gribi (H1N1) ve Kuş gribi (H5N1) vardı. Tabii ki bu süreç aşı konusu, tedavinin bulunup bulunmayacağı, virüslere karşı bir ilaç/tedavi geliştirilebilir mi tartışmalarını da beraberinde getirdi.

Çin'de başlayan ve Nisan başında karantina kurallarının etkisi ile kontrol altına alınmaya başlanan pandemi, ne yazık ki önce Avrupa kıtasında, Mart ayı itibarıyla İngiltere, İspanya, İtalya'da yanlış pandemi yönetimi nedeniyle sağlık sistemlerinin çökmesine, sosyal çöküntü ve panik havasının doğmasına, ticaretin, turizmin, hatta sosyal hayatın tamamen durmasına, sınırların kapatılması hatta Avrupa Birliği'nden sağlık ekipmanı için yardım isteyen İtalya gibi ülkelerin seslerinin duyulmamasına neden olmuştur. Avrupa kıtasında tüm şiddeti ve yüksek ölüm oranlarıyla pandemi devam ederken Amerika Birleşik Devletleri'nde Mart ayında 274 olan vaka sayısı bir anda Nisan ayında 300 bini geçmeye başladığında, COVID-19'dan ölen sayısı 7 bini geçtiğinde Başkan Donald Trump, Ocak ayında "kaygılanacak bir şey yok, her şey kontrol altında" derken, Nisan ayında ise "büyük bir salgın var ve şayet 100 bin insanımızı kaybedersek yine de büyük bir başarı sayılacak" demektedir. Konuşmalar panik havasına dönüşürken Trump bir yandan da "Çin virüsü" tanımıyla psikolojik savaşı başlatmış, Dünya Sağlık Örgütü'ne pandemiye yanlış yönettikleri, sınırları geç kapattıkları ve ülkeleri uyarmadıkları gibi söylemlerle savaşı açmış, Çin tarafından bir biyolojik savaşa sürüklendiğimiz imalarını seslendirmişti. Haliyle medyada tekrar biyolojik savaş olup olmadığı tartışılmaya başlanmış, fakat bu biyolojik savaşın Çin mi yoksa ABD tarafından mı çıkarılmış olduğu kafaları iyice karıştırmıştı.

Gerçekten de ortada bir biyolojik savaş var mıydı ya da bu durum ekonomi ve ticaret savaşlarının bir parçası olarak mı kullanılıyordu? Virüs doğal mıydı yoksa Vuhan Viroloji Enstitüsü'nde bir laboratuvar ortamında mı üretilmişti? Burada doğal evrim geçiren virüs tesadüfen ya

da bir laboratuvar kazasıyla mı dışarıya sızmıştı yoksa ABD tarafından Vuhan'a gizlice getirilerek insanlara bulaştırılıp Çin mi suçlanıyordu? Bütün bu olanlar belki de ekonomik çıkar sağlamak adına DSÖ tarafından (Çin güdümlü olarak) yanlış yönetiliyor ve böylece pandemi sonrasında siyasi, ekonomik üstünlük kurmak amaçlanıyordu.

Tüm bu sorular nisan ve mayıs aylarının korkulu karantina günlerinde tartışma konusu oldu. Peki gerçekte ne olmuştu? Trump ve destekçisi İngiltere, Almanya DSÖ ve Çin'i suçlamakta haklılar mıydı? Yoksa kendi yanlış pandemi yönetimlerini, başarısızlıklarını örtmeye yönelik adımlar mıydı bunlar? Öncelikle biraz bu sıcak pandemi gündemine ara verip biyolojik savaş nedir ve tarihte nasıl örneklerini yaşadık gibi soruları incelememiz ve bugün bir biyolojik savaş varsa bunun hangi belirtilerinden bahsedebiliriz gibi konuları masaya yatırmamız gerekiyor.

Bir tanım yapmak gerekirse; biyolojik savaş: "İnsanlarda, hayvan ya da bitkilerde hastalık, ölüm ya da zarar oluşturmak amacıyla patojen mikroorganizmaların, toksinlerin ya da biyoaktif maddelerin kullanılmasıdır" diyebiliriz. Günümüzde bu tür zarar oluşturmak için bu ajanların kullanılması daha çok terör amaçlı kullanılmakta olduğu için "biyoterörizm"den de bahsedilebilir. Kullanılan biyolojik ajanlar, bakteriler, virüsler mantarlar ya da bunların toksinleri olabilir. Amaç bu tür ajanlarla kitlesel yaralanmalara, hastalanmalara yol açarak savaş gücünü düşürmek, panik ya da kaos ortamı yaratarak düşmanı zayıflatmak ve üstünlük sağlamaktır. İnsanlık tarihinde de çok eski çağlardan itibaren bu tür bir savaş yapılmış, günümüze kadar yapılagelmiş ve hala yapılmaya da devam etmektedir.

Tarihteki en eski kayıtlarda, Hititlerin MÖ. 1500'de tularemili hastaları düşman şehrine göndererek ve hastalığın yayılmasını sağlayarak savaş kazandıkları bilinmektedir. MÖ. 600 yılında Atinalı Solon'un diyare yapan bitkileri suya karıştırmak suretiyle düşmanı savaş gücünden düşürmesi, Hannibal'ın MÖ. 184'te Bergama kralıyla olan mücadelesinde testilere doldurduğu yılanları gemilere atmak suretiyle biyolojik bir savaş yapması, Kuzey Amerika'da İspanyolların 16. yy'da veba ile yerli halkın ölümüne sebep olmaları, 17. yy'da Kuzey Amerika'da Kızılderililerin beyazlar tarafından çiçek bulaştırılmış battaniyelerin yardım adı altında Kızılderililerce kullanılması sağlanarak yüz binlercesinin öldürülmesi gibi tarihte birçok örnek vardır. Bir savaş biçimi ve yok etme silahı olarak çeşitli zaman ve yerlerde biyolojik ajanlar, yıllar ilerleyip bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak günümüze yaklaştıkça daha da etkili olarak kullanılmıştır. Önce Birinci Dünya Savaşı'nda sarın gazı, hardal gazı gibi kimyasallar silah olarak kullanılarak "kimyasal savaşlar" başlamış ve aynı yıllarda Almanların St. Petersburg'da veba salgını ve İtalya'da Kolera salgını çıkardıkları kaydedilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda biyolojik savaşlar hız kazanmaya devam etmiş, 1929 yılında Rusya, 1932 yılında Japonya, 1934 yılında İngiltere ve 1941 yılında da ABD kendi biyolojik savaş programlarını sanki "savunma amaçlı" programlarmış gibi geliştirmeye başlamıştır. Bu gelişmelerden ikisi bahsedilmesi gereken önemli gelişmelerdir ki birincisi; ABD'de 1942 yılında biyolojik savaş ile ilgilenen kurumun başına Merc&Co. ilaç şirketlerinin sahibi George Merck'in getirilmesi ve yıllar içerisinde büyüyüp gelişen bu savunma amaçlı şirketlerde birçok Nobel ödüllü bilim insanının bazen yönetimde bazen de araştırma ve geliştirme çalışmalarında görev almış olmalarıdır.

İkincisi de, İkinci Dünya Savaşı'nda dünyada çok bilinen Nazi Almanya'sının zulmü, Yahudi jenosidi ve savaş esirleri üzerinde yapılan tıbbi deneyler ve Dr. Mengele'dir. 1932'de Japon İmparatoru tarafından kurulan ve 731. Bölüm olarak tanınan biyolojik savaş birimi insanlık tarihinde çok önemli bir yere sahiptir ama nedense çok az bilinir. Bu birim, Japonların Mançurya'yı işgalinde (1936-1945) biyolojik silah araştırma ve geliştirmeye çalışmaları adı altında insanlık dışı uygulamalarla, deneylerle (canlı kesim), viviseksiyonlarla adını duyurmuştur.

Kendisi de bir tıp doktoru olan ve "Biyolojik Harp Bölüm Başkanı" olarak atanan General Shiro İshii tarafından on binlerce esir ile canlı halde süngülenen Çinli, Koreli, Rus ve Pasifik Adalarının yerlileri üzerinde viviseksiyon aracılığıyla yaralanmaya karşı cerrahi uygulamalar yapılmış, kol ve bacaklarda yanıklar, donmalar uygulanarak incelemeler ve anestezi ampütasyonlar yapılmış, kesilen uzuvlar başka bölgelere dikilmiş, vücuda bakteriler enjekte edilerek etkileri gözlenmiş, özellikle frengi, veba ve tifüs bulaştırılarak sonuçları incelenmiş burada üretilen biyolojik silahlarla Mançurya'da biyolojik saldırılar yapılarak kolera, şarbon, tifo, tularemi gibi salgınlar oluşturulmuştur. Yaklaşık üç bin kişinin çalıştığı 731. Birimde bu salgınlarla 580 bin kadar Çinlinin öldürüldüğü, ve tutukluların üzerinde deneylerin yapıldığı merkezlerde en az on bin kadın, çocuk ve sivilin hayatını kaybettiği kayıtlara geçmiştir. Savaşın son günlerinde ABD'nin San Diego şehrine biyolojik saldırı düzenlenerek veba bulaştırılması planlanmış olsa da Japonya bu tarihten beş hafta önce teslim olmak zorunda kalmıştır. Savaşın sonunda, 1945'te tamamen kapatılan ve çalışmaları yasaklanan 731. Birim'in sorumlusu Korgeneral Shiro İshii tutuklanmış fakat Tokyo savaş suçları mahkemesinden dokunulmazlık verilmesiyle herhangi bir ceza almamıştır. ABD'ye yerleşen Shiro İshii, orada nazofarinks kanserinden ölmüştür.

Savaş sonrası yıllarda, özellikle ABD'de, Japonya'nın tecrübelerini de içeren birçok çalışma yapılmış ve hemen hemen üzerinde çalışma yapılmayan mikroorganizma ya da toksin kalmamıştır. Biyolojik silahlar önce "stratejik" silah kabul edilmiş, daha sonra "taktik" silah olarak tanımlanarak kategorize edilmiştir. Bugün ise Birleşmiş Milletler, NATO, DSÖ ve Biyolojik Silahlar Konvansiyonu gibi

birçok uluslararası kurum 15 Bakteri, 24 virüs, 2 mantar ve parazit, yani 43 biyolojik ajanın biyolojik silah olarak kullanılabileceğini, 17 ülkenin kimyasal ve biyolojik savaş programına sahip olduğunu kabul etmektedir. Bunlar sadece bilinen laboratuvarlardır, ne yazık ki bundan çok daha fazla laboratuvar da günümüzün gelişmiş teknolojileri kullanılarak ve moleküler biyoloji/genetik çalışmaları yapılarak birçok yeni mikroorganizma üretilmektedir. Rekombinant DNA teknolojileri ve BSL 4 Laboratuvarları yüksek maliyet ve gelişmiş üst düzey teknoloji gerektirdikleri için G7 ülkelerinde daha çok bulunmaktadır.

İnsanlık tarihinde salgınlar, ormanların kesilip ve bataklıkların kurutulup yeni şehirler inşa edilmesi gibi insanların değiştirdiği yaşam şekliyle zarar verdiği ekosistemler nedeniyle farelerin şehirlerde görülmesiyle meydana gelen veba salgınları gibi ya da biyolojik sapmalar sonucu HIV virüsünün yayılması gibi ya da sanitasyon ve beslenme değişiklikleri ile kolera salgınları gibi karşımıza çıkabilir, Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfi ile frengi (sifiliz) salgınları şeklinde de görülebilir. Hatta, bu nedenle sifiliz için Kolomb öncesi ve sonrası tanımları yapılır. Geçmişteki bu tür büyük salgınların sosyal ya da ekolojik nedenleri anlaşılabilirdi ama ebola, koronavirüs gibi salgınlar kuralsız, düzensiz, öngörülemez salgınlardı ve bu nedenle de doğal bir süreçle değil de laboratuvar süreçleriyle ortaya çıkma ihtimalleri yüksektir.

Günümüz dünyasında savaşlar artık konvansiyonel yöntemlerle değil, daha çok hibrit şeklinde gerçekleşiyor. Medya baskısı/yönlendirmesi, psikolojik savaş boyutu, ekonomik kuşatma ve ticari baskılar, siber savaşlar gibi birçok boyutta savaş devam edebiliyor. Şimdi sorumuza geri dönersek, COVID-19 pandemisi bir biyolojik savaş mıydı? O zaman ilk cevaplanması gereken sorular şunlardır: SARS-Cov 2 doğal bir virüs mü? Yoksa laboratuvar ortamında mı üretilirdi? Bu virüs eğer bir laboratuvar ortamında üretiliyse merkezi neresi olabilir? Biyolojik Güvenlik seviyesi 4 olan laboratuvar sayısı tüm dünyada on civarında ve bunlardan birisi de Vuhan'da. Öncelikle virüsün daha Ocak ayında izole edilmesi ve genomik yapısının ortaya konulmasıyla Nature Medicine dergisinde yayımlanan bilimsel makaleler ve DSÖ'nün resmi açıklamalarına göre, DNA yapısı incelendiğinde, ACE 2 Reseptörlerine bağlanmasını

sağlayan S proteini (S1, S2) protein yapısı (yaklaşık 75 amino asit) sıralaması doğal seçim gibi görünüyor. Şayet yapay bir laboratuvar müdahalesi olsaydı bu çabuk belli olacak ve doğal yapısının bozuk olduğuna dair izler bulunacaktı. Dolayısıyla bu haliyle virüs, doğal olarak kabul edildi.

Biyolojik savaşlarda etkenin zarar vermesi, hastalık ve salgın oluşturması için geçen bir sürenin olması, biyolojik ajanı taşıyan ve kullananın kaçmasına uygun zaman kazandıracağı gibi suçlunun belirlenmesinin zorlaşmasına sebep olur, bu da terör gruplarına ya da savaşın taraflarının gizlenmesine olanak sağlar. Üstelik biyolojik ajanlarla savaşmak diğer silahlara göre maliyeti düşük, taşınması ve kullanılması kolaydır. Bu nedenle biyolojik ajanlara "Fakir ülkelerin nükleer bombası" denir. SARS-CoV 2, bir koronavirüs olsa da henüz evrimleştiği atasını tam olarak bilemiyoruz. 2005'ten beri yarasaların SARS CoV için doğal konak olduğunu bilsek de henüz virüsün direkt yarasadan mı yoksa bir memeli, örneğin pangolin gibi bir ara konaktan mı insana bulaştığını da kesin olarak bilmiyoruz. Bu haliyle daha çalışmalar zaman alacak ama SARS-CoV 2 bir biyolojik harp silahı gibi durmuyor. Bu virüsün mortalite oranı SARS ve MERS virüslerine göre çok düşük, bulaşıcılığı ise çok yüksek. Dolayısıyla silah olarak kullanılması zor. Daha çok üzerinde durulabilecek konu Vuhan'daki bir laboratuvarın yayılmış olabilir mi? Kasıtlı mı? Kaza mı? İlk duyulduğu ve sonrasında sıkça haberleştirildiği gibi hayvan pazarından mı başladı ve yayıldı?

Lancet'te yayımlanan makalede ilk 47 vakanın sadece 27'sinin hayvan pazarında olduğunun, hatta Kasım ayındaki ilk 10 vakanın hayvan pazarı dışında gerçekleştiğinin (her ne kadar ilk vakanın kim olduğu bilinmese de) belirtilmesiyle, pandeminin hayvan pazarı dışında başlayıp iki hafta sonunda pazara ulaştığını ve yoğunluk kazandığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde 2 Nisan'da Washington Post'ta yayımlanan makalede, Moleküler Biyolojinin tanınmış simalarından Richard Ebright, başlangıcın hayvan pazarında olmadığını ama bir şekilde hayvan pazarının da işe karıştığını anlattıktan sonra, Vuhan'da bulunan viroloji laboratuvarındaki bir kaza ile her şeyin başlamış olabileceği ihtimali üzerinde durmuştu.

2018'de, yani yaklaşık iki yıl önce ABD konsolosluğunun isteği ile söz konusu laboratuvar bir heyet tarafından ziyaret edilmiş, incelenmiş ve yapılan çalışmalara göre riskli viroloji çalışmalarının olduğunu fakat yeterli önlemin alınmadığını rapor etmişti. Bu tür laboratuvar kazaları dünyada zaman zaman olabilmekte, hatta ABD'de yılda 200 kadar benzer kazalar bildirilmekte, bu tür deneysel araştırmalarda deney hayvanlarına ya da çalışanlara virüs geçebilmekte ve laboratuvar dışına çıkabilmektedir. Bu tür örnekler SARS virüsüne bağlı olarak daha önce Singapur ve Taipei'de yaşanmıştı. Buradan baktığımızda virüsün Vuhan'daki laboratuvardan kazayla dışarı çıktığı gibi görünse de söz konusu laboratuvarın geçmişi bu yerin aslında ne kadar masum olduğu konusundaki tartışmaları da beraberinde getirir; zira birkaç yıl öncesinde güvenlik zaafı yönünden uyarılan ve en yakın virüs akrabası 2013'te bulunan RaTG-13 olduğu halde o tarihte yayımlanmayıp ancak 2020 Nisanı'nda salgın konuşulurken yayımlanan bir makalenin olması, hatta 2019'da 7-24 Ekim tarihleri arasında laboratuvarda telefon erişimlerinin durdurulması ve şüpheli bazı mesajların daha önce de benzer vakalar olabileceğini belirtmesi düşündürücüdür.

Bütün bu sorular bize Vuhan'daki merkezin sorumlu olabileceğini gösteriyor ama bu bir savaştan çok laboratuvar hatası ve getirdiği sorumluluk, bunun saklanması için yapılan hamleler ve kötü pandemi yönetimi, sonrasında da sert karantina önlemleri gibi duruyor. Bunu daha anlaşılır hale getirense pandeminin Avrupa'da yayılımı sırasında aynı yanlış pandemi yönetiminin önce İtalya'da, sonrada İspanya ve İngiltere'de görülmesi. Vakaların milyonları bulması, sağlık sigorta sistemlerinin tıkanması, hastanelerin dolması ve hatta doktorların yetersiz sayıdaki solunum cihazı nedeniyle, hastalar arasında seçim yapma durumunda kaldığı moral bozucu örneklerin yaşanması, sonunda bu sosyal ve tıbbi dramın sorumlusunu ortaya çıkarmaya ülkeleri zorladı. İngiltere'nin sürü başıçıklığı yöntemi Başbakanın dahi hastalanıp yoğun bakıma alınmasına ve yüksek ölüm oranlarının yaşanmasına sebep oldu. İngiltere, hasta sayısı ve ölüm oranlarında dram yaşayan İtalya ve İspanya'yı yakalayıp geçmeye başlamıştı. Arkasından ABD'de de vakalar ve ölüm oranları yükselmeye başladı. Aslında ABD daha ocak ba-

şında Çin Vuhan'da bir salgın hastalık bölgesi saptamıştı, 21 Ocakta ilk vaka görülmüştü ve Trump yaklaşan seçimler ve Amerikan ekonomisini düşünen bir stratejiyle "her şey kontrol altında" diyordu. Hemen iki gün sonra Çin'de 70 milyon insan karantinaya alınsa da Trump yönetimi havalar ısınınca virüsün yok olacağını iddia ediyordu. Yaşananların gerçek boyutu mart sonunda ortaya çıktığında Avrupa ve Amerika'da bir ölüm kalım sorunu olduğu anlaşılmıştı.

ABD'de "Virüs yazın kaybolup gidecek, ABD ekonomik olarak kapatılmaz, etkisi çok büyük olur..." söylemlerini bırakan yönetim, yerine "Çin virüsü, DSÖ'nün yanlış kararları -hatta DSÖ ile ilişkilerimizi kesebiliriz- Çin ile bize karşı komplo kurdular..." gibi yeni söylemler getirmişti. Virüs için de şüpheli olduğu vurgusunu yapıyorlardı. Aynı zamanlarda Bill Gates'in 2015'te yaptığı virüslerle ilişkin tehlikeli olduklarını anlattığı ve dünyada büyük pandemilerin yaşanacağından bahsettiği konuşmaları, Irwin Sherman'ın "Dünyayı değiştiren 12 hastalık" kitabında Çin'den yayılan virüs paragrafları, Harvard'dan Charles Lieber'in 2012'de Vuhan'da bazı merkezlerle yaptığı "nanoelektronik sensörlerin dokuya implantasyonu" çalışmaları ve sayısız kitap, film ve makale ile komplo teorileri medyada gündem oluşturmaya başlamıştı. Hatta aşı ile çip yerleştirilerek insanların takip edileceği, sanal paraya geçilip bütün dünya düzeninin değişeceği bile tartışılır olmuştur. Oysa daha yıllar önceden Avrupa ve Amerika sağlık sistemlerinin yetersizliği devletlere, ilgili medya ve kurumlarca defalarca hatırlatılmıştı ama özellikle Amerika'da halk sağlık sistemlerinin, sigorta sistemlerinin yetersizliği hiç revize edilmemiş, salgın başladığında da seçim odaklı ve ekonomik kaygılı bir strateji ile geçiştirilmek istenmişti.

Elbette bu tür olaylarda ve ister İnfluenza A epidemilerinde, SARS ve MERS hatta Ebola pandemilerinde olduğu gibi bir takım spekülasyonları gidermek için "biyolojik bir terör ya da savaş var mı?" sorusu sorularak araştırılmalı ama bu söylemler gerçek problemlerin üzerini örtmemeli. Bugün COVID-19 pandemisinin küresel bir kriz ve afet haline gelmesinde ABD ile Çin'in ekonomik, kültürel ve siyaset savaşlarının rolü vardır. Bugün yapılan tüm araştırmalar, toplanan istihbarat bilgileri ve gözlemlerimiz bize şunları söylüyor; SARS-CoV2 virüsü

aksi ispat edilmedikçe doğal bir virüs-tür ve yayılmasında Vuhan'daki viroloji laboratuvarının hataları vardır. Çin, başlayan felaketi doğru tanımlayamadı ve üstünü örtterek imajını korumaya çalıştı. Saklanamaz duruma geldiğinde ise çok sert önlemler almak durumunda kaldı ve kontrolü öyle sağladı. ABD ile birlikte çalışması ve doğru bilgi ile dünyayı uyarması gerekirken bunu yapmadı. Çin'in dünyadan saklı gizli şekilde küresel ölçekte solunum makinesi, maske, giysi gibi çok gerekli malzemeleri depolaması, bu malzemelere dünyanın ihtiyacı olduğunda büyük eksiklik yaşanmasına sebep oldu. DSÖ pandemi ilan etmekte geç kaldı. ABD, Brezilya ve İngiltere gibi birçok ülke pandemiyi önce ciddiye almadı ve yanlış pandemi yönetimleri, durumu ülkeleri için tam bir felaket haline getirdi.

Alınması gereken dersler varsa işte bu gerçekler doğrultusunda alınmalı, böyle küresel bir felaketten tüm dünyanın, ekonominin, turizmin, Spor karşılaşmalarının, konserlerin, sanatın, ne kadar kötü etkilenebileceğini; oysa doğru bilgi paylaşımının, doğru zamanlamanın, doğru planlama ve istikrarlı bir yönetimin bu zararları ne kadar aza indirilebileceğini anlamış olduk. Günümüzde DSÖ'nün de onayladığı yoğun bakım protokolleri başarıyla uygulanmakta, ülkemizde de Sağlık Bakanlığının yayınladığı protokollerle tedavi ve tedbirler yüz güldürücü sonuçlar aldırılmaktadır. Aşı çalışmaları dünyada birçok ülkede sürmektedir. Henüz pandemiyi önlemede ya da durdurmada kullanılabilecek aşamaya gelmemiş hayvan ve insan denemeleri ancak başlamıştır. Dolayısıyla hala enfekte ve hastalık kliniği gösterenlere bireysel önlemleri, karantinaya alınmaları ve gerekirse hastane klinik bakımı, yoğun bakıma alınmaları solunum desteği sağlanması ve mekanik ventilatöre alınma gibi yoğun tedaviler uygulanmaktadır. Sağlık çalışanlarının hastalanmalarının önüne geçmek için tıbbi malzeme, ilaç ve ekipman desteğinin önemi, geçtiğimiz aylarda dünyada neredeyse gelişmiş ekonomilerde bile büyük sorun ve ticaret savaşlarına sebep olabileceğini göstermektedir. SARS-CoV2 pandemisi belki biyolojik bir savaş olarak başlamadı ama psikolojik harbin, kaos yönetiminin, ekonomik savaşların, ticaret savaşlarının, algı yönetiminin, medya savaşlarının her türüsünü gördüğümüz bir pandemi yaşamış olduk ve yaşamaya da devam ediyoruz.